

1.

Не коріться
завчасно.

Авторитарні режими переважно спираються на владу, яку їм вручили добровільно. У часи наближення авторитаризму люди вгадують наперед, чого вимагатиме репресивний режим, а тоді пропонують йому гадане — до того, як від них цього зажадають. Громадянин або громадянка, що пристосовується в такий спосіб, показує владі, що саме та може собі дозволити.

Передчасна покірність є політичною трагедією. Можливо, на початку правителі не знали, що громадяни готові поступитися певними цінностями чи принципами. Можливо, новий режим спершу не мав засобів прямого впливу на громадян. Після виборів 1932 року в Німеччині, які привели до влади нацистів, або чехословацьких виборів 1946 року, коли перемогли комуністи, наступним важливим кроком став такий послух на випередження. Оскільки в обох випадках достатньо велика кількість людей добровільно запропонувала новим керівникам свої послуги, і нацисти, і комуністи зрозуміли, що їм відкрито легкий шлях до повної зміни режиму. Перші бездумні прояви конформізму вже неможливо було скасувати.

На початку 1938 року Адольф Гітлер, який уже надійно утвердився при владі в Німеччині, заговорив про анексію сусідньої Австрії. Після поступки австрійського канцлера долю австрійських євреїв вирішив передчасний послух населення. Місцеві нацисти затримували євреїв і змушували їх відшкрібати символи незалежної Австрії зі стін будинків та бручківки.

Принципово важливо, що люди, які не були нацистами, спостерігали за цим із цікавістю, наче за розвагою.

Уклавши списки власності євреїв, нацисти крали, що могли. Принципово важливо також, що інші австрійці, які не були нацистами, приєдналися до грабунку. Як задувала політична мислителька Ганна Арендт, «коли німецькі війська вторглися в країну, а сусіди-християни почали зривати єврейські будинки, австрійські євреї стали чинити самогубства».

Передчасна покора австрійців у березні 1938 року продемонструвала вищому нацистському керівництву, що саме вони можуть собі дозволити. У серпні того ж року Адольф Аїхман створив у Відні Центральне бюро з питань єврейської еміграції. У листопаді 1938-го, за прикладом березневих подій в Австрії, німецькі нацисти організували загальнонаціональний погром — «Кришталеву ніч».

У 1941 році, коли Німеччина напала на Радянський Союз, члени СС із власної ініціативи, без наказу згори, взялися розробляти методи масового вбивства. Вони згодалися, чого хочуть начальники, і продемонстрували, що можна зробити.

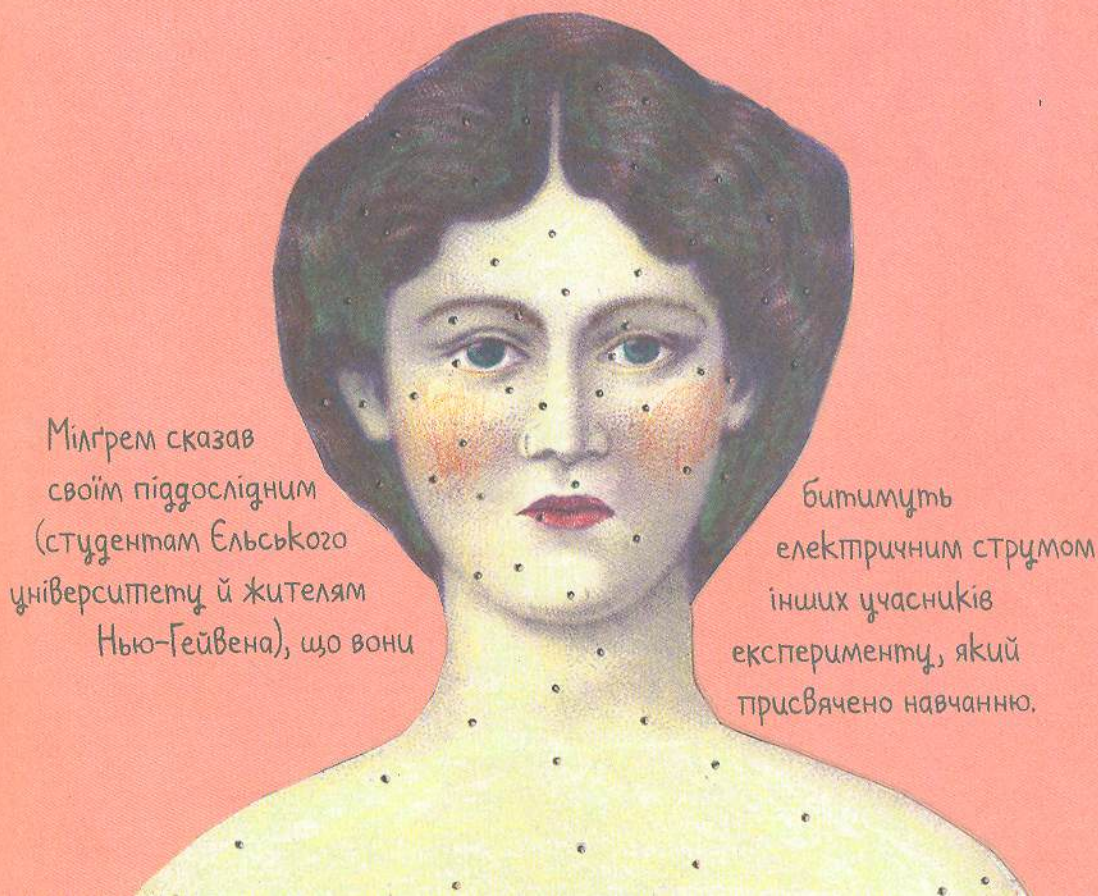
Як виявилось — набагато більше,
ніж сподівався Гітлер.

З самого початку передчасний послух означає інстинктивне, нерефлексивне пристосування до нової ситуації. Чи тільки німці так чинять?

Розмірковуючи про звірства нацистів, ельський психолог Стенлі Мілгрем вирішив довести, що існує особлива авторитарна особистість, яка пояснює би поведінку німців. Він придумав експеримент для перевірки своєї гіпотези, але не отримав дозвіл на його проведення в Німеччині. Натомість Мілгрем реалізував його 1961 року в Ельському університеті, приблизно тоді ж, коли Адольфа Айхмана судили в Єрусалимі за участь в організованому нацистами Голокості євреїв.

Мілгрем сказав своїм піддослідним (студентам Ельського університету й жителям Нью-Гейвена), що вони

битимуть електричним струмом інших учасників експерименту, який присвячено навчанню.